

почали будувати нову церкву, а вирушили на некрасівські поселення, зайняли їх головний центр – селище Великий Дунавець на Георгіївському гірлі, де і заклали Січ.

Таким чином, під час російсько-турецької війни 1806-1812 рр. запорозька залога Браїлова зберігала козацьку адміністративно-управлінську структуру, і навіть уособлювала Кіш, брала участь у бойових діях на боці турецьких військ. Аналіз біографічних даних козаків, які переходили до російських частин протягом війни, дозволяє твердити, що, перш за все, це були молоді люди, здебільшого, не козацького походження, які недовго перебували в козацтві, а записались до нього внаслідок тривалих блукань по Бессарабії та Добруджі. “Старі” дніпровські запорожці та старшина, як правило, переходили на російський бік під час формування Усть-Дунайського Будацького війська, коли невизначеність становища з Січчю та їх подальшого перебування в Туреччині змушували шукати для своїх родин землі для постійного оселення.

Olena Bachyns'ka

***The Danube zaporozhian garnisons during Russian-Turkish war, 1806-1812
(according to the biographies of Trans Danube zaporozhian Cossacks)***

The article presents the biographic materials of former zaporozhian Cossacks from the Trans Danube area, which joined the Russian Empire during the Russian-Turkish war (1806-1812). The materials help to discover such facts from Cossacks' history on the territory of Osman Empire like geography, time, reasons and circumstances of passing to Cossacks, social origin of the Trans Danube Cossacks, region and economic activities.

УДК 94(477.75)(=14)”18”

Олена Уварова

**ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСНУВАННЯ У КРИМУ
ГРЕЦЬКОЇ КОЛОНІЇ БАЛТА-ЧОКРАК**

На підставі документів Державного архіву Одеської області автором подаються нові відомості відносно часу та обставин заснування у Криму грецької колонії Балта-Чокрак. Робота містить цитати з листування адміністрації Новоросійського краю, інформацію про прибуття перших греків-мишанців колонії, їхній поіменний список, перелік їхніх побажань під час поселення.

За останні більш ніж десять років інтерес науковців до грецької діаспори України викликав появу багатьох праць стосовно переселення греків та їхнього життя на теренах нашої країни. Але присвячені вони переважно міським грекам, тобто тим, які оселилися в українських містах Російської імперії, або грекам Призов`я. Якщо становлення міських грецьких общин та грецьких сіл Призов`я до певної міри вже представлено в працях істориків, то заснування та розвиток грецьких сіл на іншій території тільки недавно стали предметом дослідження. Інтерес в цьому плані становить грецька колонія Криму Балта-Чокрак (сучасна назва – с. Альошино Скалістовської сільради Бахчисарайського району).

За А. О. Скальковським “у 1806 р. з Анатолії в Євпаторійський порт прибуло декілька болгарських родин, які шукали в Росії притулку та їжі. Уряд з радістю їх прийняв, поселив у Криму на згарниці татарського поселення Балта-Чокрак на річці Чюрук-Су, надав їм до 800 дес. землі та всі права, які іншим іноземним колоністам подаровані”¹⁷⁸. За даними О. І. Дружиніної, на території Таврійської губернії виникли три колонії, які склалися переважно з болгар та греків: Кишлав і Старий Крим (в районі Феодосії) та Балта-Чокрак (на шляху з Сімферополя в Бахчисарай), який в офіційних відомостях 1820 – 1821 рр. позначається як грецька колонія¹⁷⁹. М.А.Араджіоні додає, що “населення ... Балта-Чокраку було моноетнічним [мається на увазі – грецьким. – О.У.]”¹⁸⁰. Дослідниці М. А. Абдуллаєва відносять Балта-Чокрак до болгарських колоній, які мали у складі населення греків¹⁸¹. І. А. Носкова повідомляє, і це підтверджується нами, що у раних документах з фонду №6 – “Піклувальний комітет про ізоземних поселенців Південного краю Росії” – Державного архіву Одеської області Балта-Чокрак фігурує як грецька колонія, а в пізніших документах за 40-50 рр. XIX ст. – як греко-болгарська¹⁸².

У Державному архіві Одеської області зберігається справа “Переписка об уплате таможене денег за пропуск иностранцев, прибывших на поселение в Россию”, яка містить цікаві документи щодо організації колонії Балта-Чокрак¹⁸³.

За рапортом Новоросійської опікунської контори Херсонському й Одеському військовому губернатору Е. де Рішель’є від 16 серпня 1806 р. в євпаторійський порт прибуло 48 греків з Анатолії, які виявили бажання залишитися жити в Росії¹⁸⁴. Євпаторійська карантинна контора надіслала відповідне клопотання до Новоросійської опікунської контори. Остання у вище згаданому рапорті запитувала, чи можуть 48 греків, що прибули в євпаторійський порт, залишитися жити у Росії і в якому стані¹⁸⁵. Там само повідомлялося, що прибули вони “з міста Уніе через спустошування на їхній батьківщині. Вони – турецько-піддані, після відновлення тиші та спокою повернуться назад”¹⁸⁶.

У донесенні від 18 жовтня 1806 р. на ім’я Е. де Рішель’є тодішній Таврійський цивільний губернатор Д. Б. Мертваго повідомляв, що греки – люди “працелюбні та поважні, і якщо це починання підтримати, то багато греків з Анатолії переселиться”, і до отримання наказу, звелів поселити їх у Балта-Чокрак¹⁸⁷. Д. Б. Мертваго видав справнику Мавроміхалі 200 крб. на харчування переселенців із суми відомства Новоросійської опікунської контори, що

¹⁷⁸ Скальковский А. А. Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае. – Одесса: Тип.Т.Неймана и К^о, 1848. – С. 11 – 12.

¹⁷⁹ Дружинина Е. И. Южная Украина в 1800-1825 гг.-М.: Наука, 1970.-С. 116 – 117.

¹⁸⁰ Араджіоні М. А. Еміграція греков на Україну в XVI-первой третей XIX вв. // Греко-славянское духовное единство. – Донецк, 1993. – С. 69.

¹⁸¹ Абдуллаєва М. А. Духовно-релігійне життя греків Криму наприкінці XVIII – на початку XX ст. / Історичні зошити. – К.: Вид-во Ін-ту історії України, 2000. – С. 101.

¹⁸² Носкова І.А. Крымские болгары в XIX – начале XX в.: история и культура. – Симферополь: СОНАТ, 2002. – С. 28.

¹⁸³ ДАОО.-Ф. 6. — Оп. 7. — Спр. 21. — 27 арк.

¹⁸⁴ Там само. – Арк. 5.

¹⁸⁵ Там само.

¹⁸⁶ Там само.

¹⁸⁷ Там само. – Арк. 9-9 зв.

зберігалися у казначействі в Сімферополі. Йому ж він запропонував доручити доглядати грецьку колонію. Далі Д. Б. Мертваго повідомляє: “В свпаторійському карантині залишаються анатолійські греки із родинами, що прибули для поселення у Криму, їм звелів я запропонувати присенатися до цих, що і гадаю виконати, бо вони з ними знайомі й з одного місця”¹⁸⁸. Вони, у свою чергу, виказали низку побажань щодо свого оселення – “Прохання греків, що прибули з Анатолії, пану дійсному статському раднику таврійському цивільному губернаторові і кавалеру Дмитрію Борисовичу Мертваго, 18 жовтня 1806 р.”¹⁸⁹. “Казенну землю, що зветься Балта-Чокрак ... ми оглянули і знаходимо її зручною для поселення нашого і майбутніх наших співвітчизників”. Переселенці прохали наступне: 1) позику грошима на облаштування (для них та наступних переселенців): не менше 3 чоловіків у родині – 100 крб., не менше 5-ти чоловіків у родині – 150 крб., від 7-ми та більше чоловіків у родині – 200 крб., на 10 років без відсотків і надані одноразово на початку оселення; 2) щоб всі вони та інші прибулі грецькі колоністи назавжди позбавлялися б від постачання рекрутів та особистих податей; 3) щоб як 25 родин з’являться для поселення, почали б вони вважатися грецькою колонією Балта-Чокракською; 4) щоб дозволено було їм вибрати із числа своїх трьох “їдних” людей, яким були б видані позикові гроші, і від них же приймалася б державою сплата земельної податі. Їм дозволено було б розглядати внутрішні справи колоністів. Усі колоністи підпорядковувалися нижньому земському суду і судовим місцям за законом; 5) за позику вони несли кругову поруку і бажали, щоб невідомим їм людей не допускали до оселення; 6) сплата грошей державі мала проходити після терміну протягом 10 років у рівних частинах щорічно до 1 січня; 7) по закінченню пільгового терміну поземельні гроші сплачували б подібно до болгарських та німецьких колоністів; 8) для тих, хто переселиться ще, прохали додатково придбати поблизу селища Балта-Чокрак придатної землі, тому що кількість орної і сінокісної землі біля селища не достатньо буде.

Третій пункт вимог дає підстави для висновку, що ці поселенці й були першими греками–мешканцями колонії.

Рішель’є доповів про прохання греків Міністерству внутрішніх справ¹⁹⁰, на що останнє у грудні 1806 р. відповіло згодою на їхнє оселення у Балта-Чокраці та затвердило їхні прохання, у тому числі й те, що стосується придбання землі, якщо знайдеться можливість, для нових поселенців¹⁹¹. Міністерство внутрішніх справ вважало необхідним, щоб вони перебували під наглядом Новоросійської опікунської контори. У січні 1807 р. Експедиція Державного майна Міністерства внутрішніх справ задовольнила їхні побажання¹⁹².

Вже у листопаді 1806 р. деякі з них переїхали до колонії. Нові поселенці зналися на землеробстві, садівництві та ремісництві. Можемо припустити, що список тринадцяти родин, який подано далі і є переліком перших мешканців Балта-Чокраку (див. табл. 1).

¹⁸⁸ Там само. – Арк. 9 зв.

¹⁸⁹ Там само. – Арк. 13 – 14.

¹⁹⁰ Там само. – Арк. 15 – 15 зв.

¹⁹¹ Там само. – Арк. 18, 26.

¹⁹² Там само. – Арк. 18.

Таблиця 1

Поіменний список перших поселенців кримської колонії Балта-Чокрак¹⁹³

Імена та прозвання	Число лет	Яким ремеслом хто займається
1. Священник Єоргій Федоров, жена его Ефимия, сын его Дмитрий, дочь его Диспина	38 26 2 5	земледельно и разведенню садов и деланию табаку знает, находится ныне в деревни
2. Афанасий Федоров, жена его Мария, сын его Иван	40 30 6	разведенню садов и баптанов весьма знает, в деревне на лицо
3. Александр Федоров, жена его Ефимия, дочь его Елисавета	26 20 3	земледельно и разводу садов способен, в деревне на лицо
4. Трандафил Еорг, жена его Сулина, сын его Христодел	30 25 3	каменщик и пекарь, ныне работает в Симферополе
5. Илья Полихрон, жена его Елена, сыновья его Полихрон, Николай, дочери его София, Елисавета	33 26 15 2 - -	земледельно способен и разведенню садов, в деревне на лицо
6. Николай Мемисар, жена его Анна, сыновья его Мемисар, Иван	66 36 18 16	лудельщик посуды, работает ныне в городе Симферополь
7. Спиридон Харлампий, жена его Параскева	21 15	земледельно способен, ныне находится в Симферополе
8. Феодосий Єоргій, жена его Фотинія, сыновья его Павел, Харлампій, дочери его Анна, Елена	45 35 16 2 15 5	к разведенню садов и баптанов способен, в деревне на лицо
9. Адамий Єоргій, жена его Кирьяко, сын его Єоргій	40 20 2	к земледельно и разведенню садов способен, в деревне на лицо
10. Феодосий Федоров, жена его Домна, дочь его Мария	35 17 1	каменщик, ныне работает в Симферополе
11. Евтимий Анастасій, жена его Магдалія, сын его Панаюти, дочери его Ефимия, Деспина, Кирьяко, Варвара	48 30 8 6 5 3 1	каменщик, ныне работает в Симферополе
12. Спиридон Ефимій, жена его Магдалина	18 15	к земледельно способен, ныне в Симферополе
13. Николай Ефимієв	20	к разведенню табаку [...] знает, находится в Симферополе

¹⁹³ Там само. – Арк. 17 – 17 зв. Сам документ має назву: «Именной список прибывшим из-за границы для всегашнего в России жительства Анадольским грекам в числе двадцати одного семейства, из коих 11 поселены в деревне Балта Чокрак, учиненный ноября 12 дня 1806 г.» Але далі йде перелік 13 родин, які склалися з 48 осіб. Нагадаємо, що у рапорті Новоросійської опікунської контори Херсонському й Одеському військовому губернатору Е. де Рішельє від 16 серпня 1806 р. значаться саме 48 прибухлих у Євпаторійський порт греків (див.: Там само.-Арк. 5).

Крім цього, всі вони вміли розводити шовковичні дерева та займалися шовківництвом.

Відзначимо, що надалі кількість мешканців була порівняно невеликою. Через десять років після прибуття перших жителів – у 1816 р. – населення складалося з 15 родин (54 чоловіка та 46 жінок)¹⁹⁴. Навіть за даними ІХ ревізії (1850 р.) ці показники змінилися несуттєво: 11 родин (50 чоловіків та 50 жінок)¹⁹⁵.

Таким чином, введення у науковий обіг нових архівних матеріалів дозволяє уточнити деякі відомості відносно часу та обставин заснування у Криму грецької колонії Балта-Чокрак.

Olena Uvarova

on foundation of Greek Balta-Chokrak settlement in Crimea

On the grounds of documents of Odessa Region State Archives the author presents some data is concerning to time and circumstances of foundation of Greek Balta-Chokrak settlement in Crimea. The article contains extracts from the correspondence of Novorossia krai (New Russia Province) administration, information about arrival of first Greece inhabitants of Balta-Chokrak settlement, their nominal list, the scope of their preferences.

УДК 94(477.7):357.1 “1817—1857”

Валерія Цубенко

**ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ТА НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ
НОВОРОСІЙСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ПОСЕЛЕННЯ КАВАЛЕРІЇ (1817–1857 рр.)**

У статті на основі опублікованих і архівних джерел (картографічного матеріалу, що вперше вводиться до наукового обігу) та аналізу історичної літератури по-новому показано історичні умови формування території Новоросійського військового поселення кавалерії, стан населених пунктів протягом їхнього періоду існування 1817–1857 рр. Визначено роль і значення поселення в заселенні й у розбудові міст і сіл Південної України.

Проблеми, пов'язані з історією військових поселень в Україні, досліджуються сучасною історичною наукою досить активно. Уведення в науковий обіг за останні роки значної кількості архівних документів дало можливість по-іншому оцінити історію військових поселень, функціонування системи, її адміністративно-господарську структуру, уявити цей державний інститут.

Серед робіт, що фрагментарно описували територіальний устрій Новоросійського військового поселення, слід відзначити дисертаційне дослідження з історії військових поселень кавалерії в Україні С. М. Ковбасюка, роботи Т. М. Кандаурової і Т. Д. Липовської, присвячені соціально-економічній характеристиці кавалерійського поселення¹⁹⁶. Проте низка питань потребує детальної розробки. До одного з них ми

¹⁹⁴ Там само. – Оп. 1. – Спр. 46. – Арк. 61 зв.; Спр. 1024. – Арк. 24 зв., 25; Спр. 1087. – Арк. 52 зв.

¹⁹⁵ Там само. – Оп. 6. – Спр. 70. – Арк. 12, 27 зв.

¹⁹⁶ Ковбасюк С. М. Військові поселення кінноти. Заснування і поширення військових поселень на Україні: Дис. ... канд. іст. наук. 07.00.02 / Одеський гос. ун-т. – Одеса, 1945. – Ч. 1. – 289 с.; Кандаурова Т. Н. Херсонские военные поселения. 1817–1832: (Административно-хозяйственная структура). Дисс. ... канд. ист. наук. 07.00.02 / МГУ им. Ломоносова. – М., 1989. – 440 с.